

A NAGYHAJMÁSI "DISZNÓS" ERDŐ TÖRTÉNETE

Reuter Camillo

Nagyhajmás község Baranya megye hegyháti járásában, a megye északi határán fekszik. A községet először 1330-ban említik, akkor még Hagymás néven. Ekkor nem Baranyában, hanem Tolna megyében feküdt, mert a régi megyehatár Baranya és Tolna között körülbelül Egyházbér - Komló - majd a Mécsek gerincén futott Pécsvárad és Zengővárkony felett úgy, hogy Mecseknádasd már Tolnában volt. Csak a török kiverése után, némi furfanggal és még több erőszakkal szerezte meg Baranya megye a mai hegyháti járást Tolna megyétől, s évtizedekig pereskedett felette. Végül is döntésre a királynő, Mária Terézia elé került, aki Máza és Váralja községek kivételével az egész területet Baranyának ítélte.

A mohácsi vész előtt Nagyhajmás a Bosnyák család tulajdona volt, s a Tolna megyei Anyavárhoz tartozott. A török időkben a területről nem sokat tudunk. Miután a törököt megelőzően a pálos atyák birtokában is volt, a XVIII. században ők kapták vissza, majd a szerzetesrendek felosztásakor a katolikus vallásalaphoz csatolták, s mint közalapítványi birtokot kezelték. Így érte meg e terület a jobbágyfelszabadítást, majd az első és a második világháborút.

A XVIII., sőt még a XIX. században is nagy erdőségek borították e területet, amelyet lassan irtogattak, feltörtek. Nagy területeket legelővé alakítottak át. Ez a legeltetés tette azután szükségessé az erdő újjáalakítását. A területet igen vastag lősz takaró borítja, amelyet a legeltetéssel megbontott, majd elpusztított növénytakaró tovább már nem védett. Ennek következménye lett a termőföld lehordása. Először vizmosások, árkok, majd jellegzetes lősz-szakadékok keletkeztek, s ugyanakkor a hor-dalék állandóan feliszapolta a völgyek vízvezető árkait, rétjeit.

Ezen segitendő, Baranya vármegye hegyháti járásának főszolgabírája az 1894. évi XII. t. c. -ben kapott felhatalmazás alapján 1391/1906. sz. határozatával a terület beerdősítését rendelte el. E kedvező indítás után a tulajdonos magyar állam újabb és újabb területeket vont újraerdősítés alá.

Ugy látszik az erdősítést először üzemterv nélkül kezelték, ami-ben alighanem az első világháborúnak is része lehetett. Az első üzemtervet 1920-ban készítették (de csak 44630/1927. I. 4. sz. alatt hagyta jóvá a föld-mivelésügyi miniszter, ami arra mutat, hogy akkoriban alaposan meggondolták, hogy mit irnak alá). Ez az üzemterv az 1921 - 1940. évi gazdasági időszakra szólt.

Az erdősitést elrendelő határozat után, 1909-ben megindul a munka. Egyelőre - mint említettem üzemterv nélkül - s valószínűleg az első világháború okozta nehézségek közepette.

Az erdősitést akáccal végezték, mert az első, 1920-ban készült erdőleírás a 94.8 kholdas erdőterületből már 73.4 kat. holdat akáccal borítottak vett fel. Ez is arra mutat, hogy az erdősítés a nehéz háborús esztendőök ellenére is előrehaladt.

1920-ban készül az első üzemterv, amelynek címe: "Nagyhajmás "Disznósi" azelőtt "Szvinyaricai" gazdasági osztály üzemterve.". Az üzemterv az 1921 - 1940 közötti időszakra készült.

Az üzemterv megállapítja, hogy "a kialakuló erdő van hivatva... az elhibázott eddigi gazdálkodás összes káros következményeit megszüntetni."

Az üzemterv szerint a gazdálkodás célkitűzése - az említett - talajpusztulás további megakadályozása. E célra - mint abban a korban általában - az akácot tartották legalkalmasabbnak. Az előírás is így akác sarjerdő nevelése lett, 30 éves vágásfordulóval. A felvétel idejében a terület 78%-át már akác borította. Megemlíti az üzemterv, hogy a gyepes foltokba erdeifenyőt és feketefenyőt telepítsünk.

Az akác fentebb említett előnye mellett azért is alkalmas - mondja az üzemterv - mert "gazdasági fát és tűzifát ad ... a felújítás sarjról ... gyors, biztos és majdnem költségmentes."

Az erdősítésre kijelölt területet az erdőrendező három tagba sorolta. Első tag 60.8 kh, második tag 31.4 kh, harmadik tag 2.6 kh. Utóbbi harmadik tag egy különálló vizmosás volt, észak - déli irányban, amely a felszabadulás utáni földreform során kikerült a magyar államerdészeti kezeléséből, s jelenleg is együtt kezelik a mezőgazdasággal. Erre a harmadik tagra továbbiakban nem is térek ki.

Az első üzemterv 1921 - 1940 között főhasználatot nem tervezett. Ez annyiból érdekes, mert 1920-ban már 11 éves állományok voltak, s ha alacsonyabb vágásfordulóval is, de már a második félfordulószakban - hogy az arányos állapot mielőbb bekövetkezzen - már véghasználatot lehetett volna tervezni.

Az erdőrendező a 94.8 kh területet 31.6 kh-as 10 éves hozamterületekre osztotta. Az 1-10 éves állomány fatömegét 369 m³-re, a 11-20 éves állományét 1896 m³-re, a 21-30 éves állományét 3539 m³-re állapította meg. Így a "C"-nek nevezett üzemosztály szabályos készlete 5804 m³, a szabályos folyónövedék 410 m³-ben lett megállapítva.

Igen lényeges és megbecsülendő, hogy az üzemterv állománytisztítást, és 10 éves kortól "okszertű gyérités"-t hangsúlyozottan ír elő. A gyéritési fatömeget kh-ként 34-5 m³-ben állapítja meg, ami viszont akácerdőnél nem sok. Meglátásom szerint igen helyesen előírta, hogy a "favágatás kizárólag késő ősztől kezdődőleg a tavaszi nedvkeringés megindulásáig végzendő s a levágott fa még a tavasz (kizöldülés) beállta előtt a vágásterületekről eltávolítandó."

Területi beosztása a gazdasági osztálynak a következő:

1a erdőrészlet 60.8 kh, rajta 8 éves akác,

2a erdőrészlet 17.3 kh, rajta 0.7 sűrűségű akác, pótlandó
5.2 kh gödrös ültetéssel eF és fF csemetével.

2b erdőrészlet 14.1 kh, rajta 0.3 sűrűségű akác, pótlandó

9.8 kh gödrös ültetéssel eF és fF csemetével. A vizmosásos részek kétszemre visszavágott erőteljes akác csemetével erdősitendők.

3a erdőrészlet 2.6 kh, rajta 8 éves akác.

Különös, hogy a legeltetést, bár annak volt köszönhető a terület termőerejének nagymértékű leromlása, nem tiltották be, hanem "gyakorolható kiméletesen, csakis juhok legeltetése által, de úgy, hogy esős időjárás esetén a legeltetés tilos". Bár érthető, hogy ekkor még nem ismerték az akác talajiránti igényességét, kívánságait, teljesen elhibázott volt éppen juhokra korlátozni a legeltetést, amikor a talajt a juh láb tömöríti a legjobban.

(Sajnálatos, hogy az ujabban terjeszkedő külterjes juhászok hasonló veszélyt rejtenek magukban. Nem számolnak azzal a hatalmas gazdasági kárral, amelyet a legeltetéssel sujtott talajok minőségi romlása jelent.)

Az első 10 év után, 1930-ban elvégezték az előírt üzemátvizsgálást. Az eredmény a következő volt. Főhasználatot nem végeztek, az előhasználatot az előírt 63.4 kh-al szemben 80.7 kh-on végezték el, mert a 2a erdőrészletben az állomány növekedése ezt sürgősen megkivánta. Az előírt 15 kh hézagot fiatalos pótlását elvégezték.

Az üzemátvizsgálási munkarész azt is megállapította, hogy az erdőbirtok 3.4 kh erdőterülettel, és 4.8 kh erdőhöz tartozó egyéb termékeny területtel gyarapodott, s területe összesen 105.0 kh.

Az üzemátvizsgálási munkálat során megállapították, hogy az 1920-ban készült üzemterv további célszerű gazdálkodásra nem alkalmas, elsősorban területi beosztása, másodsorban az üzemtervi térképen észlelt hiányok és hibák miatt. Igen érdekes, amire az előbb már rámutattam, hogy az üzemátvizsgálás során felmerült annak szükségessége, hogy főhasználatokat 10 évvel hamarabb kezdhessék el.

Roppant érdekes és a korra jellemző az új üzemterv szükségességének indokolása. Megállapítják, hogy az üzemterv és térképe nem azonos területet tárgyal, ennek kiigazítása feltétlenül sürgős. Ez érthető abban a zűrzavaros állapotban, amelyben Baranya megye 1920-ban a szerb megszállás megszűntéig volt. A háborús gazdálkodás, infláció és koronaromlás megszűnésével a konzervatív, de mégis biztosan jövedelmező erdőgazdálkodás előtérbe jutásával, az 1929-es gazdasági világválság idejében vetik el az első üzemterv azon erősen túlzott megállapítását, hogy 1940-ig főhasználatot nem lehet gyakorolni. Teljesen indokolt az új üzemterv főbb irányelveit lefektető jegyzőkönyv megállapítása, hogy a főhasználatokat 1931-től, tehát az első üzemterv II. fordulójától szükséges megindítani. Átrendezik az erdő belső beosztását, s a kor szellemének megfelelően nyiladékrendszerrel osztják tagokra és erdőrészekre.

Igen fontos megállapítás az is, hogy egész fordulójazaki vágásterület álljon a kezelő erdőhivatal rendelkezésére. Az a véghasználatot ott fogja gyakorolni, ahol azt az esetről-esetre elbírálandó gazdasági érdek kívánja. Ez bizony igen modern, szinte szabadelvű megállapítás - és állíthatjuk, hogy sok tekintetben ma is követendő példa.

A véghasználat gyakorlására az I. fordulójazaki hozamterület írja elő. Ez a szabályos, azaz a teljes terület 1/3 része, a 30 éves vágásfordulónak megfelelően. A holdankénti fatömeget 53 m³-re becsüli, amelyen évente 1.5 m³ növekedék képződik. A növedéssel gyarapított fatömeg az első fordulójazakban mintegy 2231 m³, azaz évi 3.3 kh vágásterületen 230 m³ akácfa termelhető ki.

Elhibázott azonban, hogy a legeltetést - az eddigi korlátozások mellett - ismét javaslatba hozza, kivéve a vizmosásból álló 18. tagot. A felülvizsgálatot gyakorló földmivelésügyi minisztérium - igen helyesen - a legeltetést korlátozza, s kiköti, hogy 1940 évvel a legeltetést véglegesen be kell szüntetni, ami azóta is igen kedvező hatású az erdőre.

Elkészült a gazdasági osztály új felmérése alapján az új üzemtervi térkép is, amelynek beosztása - igen kis módosításokkal ma is felfelalható.

Figyelemre méltó, hogy az új üzemrendezés a gazdasági osztály termelőhelyi osztályát az eddigi Greiner-féle akác fatermési táblák III. termelőhelyével szemben IV-nek állapította meg. Döntését az erdőrendező a pontos fatömegbecslési adatokkal indokolja.

1930-tól azután 1940-ig az elkészült új üzemrendezési feltételek alapján folyik a gazdálkodás, s mint látjuk komoly eredménnyel.

A "Disznós" erdő történetének 1940-ben kezdődő szakasza - amely a következő, 1956-ban készült üzemtervig tart - egyelőre a legismeretlenebb.

Ujra üzemterv nélküli kezelés folyt, természetesen az érvényétvesztett üzemterv célkitűzéseinek szemelőtt tartásával. Sajnálatos, hogy erről az időszakról feljegyzésünk ismét nincsen, így e 16, részben háborus év munkáját felderítenem nem sikerült.

Mégis tudjuk a felszabadulás idejéből azt, hogy az erdőterület tetemesen tovább növekedett. Ennek oka az, hogy az erdők államosítása illetőleg a földbirtokreform során további, már erdősült, vagy erdősítésre alkalmas - mezőgazdaságilag alig hasznosítható területeket csatoltak az erdőtesthez. E területek egy része 8x8 m-es ritka hálózatban volt akáccal beültetve, s a volt tulajdonos kifejezett céllal legelőerdőnek használta. Még e csekély fásítás is oly haszonnal járt, hogy megállt e területek növénytakarójának pusztulása, bár a löszhordalék tovább terítette a völgyfenéket. A legeltetés nagyjából 1945-től megszűnt, a területek erdősültségének rekonstrukciója megindult, s ma már a teljes befejezés előtt áll.

Az állami erdőgazdálkodás bevezetése, illetőleg az üzemtervezés új alapokra fektetése megszüntette a "Disznós" erdő eddigi önálló gazdasági egységként folytatott életét. Az új erdőrendezési utasítás a községhatáronkénti, közigazgatási egységenkénti üzemtervezést írta elő. Így a "Disznós" erdő része lett a Nagyhajmás község területére készített állami erdő üzemtervének.

A továbbiakban - összehasonlítás kedvéért - kiemeltem a volt "Disznós" erdő adatait, s ezeket vetem össze a múlt gazdálkodásával.

1956 június 5-én készült el az új üzemtervi szabályozásnál alkalmazandó irányelveket tárgyaló jegyzőkönyv. Miután a volt "Disznós" erdő önállósága megszűnt, a jegyzőkönyv is az egész Nagyhajmás község területén lévő állami és állami kezelésbe vett erdőbirtokossági erdőkre együttesen készült.

A jegyzőkönyvből területünkre vonatkoztatható, hogy az akác jelenlegi elterjedését (20% mag és 10% sarj) csökkenteni kívánja (20% mag + 7% sarj). A vágásfordulót sarjra és magra egyaránt 30 évben állapítja meg, 25 évben a minimális, 40 évben a felső korhatárt megszabva. Sajnálatos, hogy e jegyzőkönyv olyan rövid és stereotip kifejezésekkel él, amelyek az előző üzemtervek részletesebb meghatározásaival szemben nem jelentenek fejlődést. Ugyanigy nem találunk részletesebb rendelkezéseket "Az erdő főbb adatai és az üzemterv indokolása" című VII. üzemtervi részben sem. A "Disznós" erdő területén az akác állomány 100%-al szerepel, akác sarjerdőt nem mutat ki, ami nyilvánvaló félreértés. Mintha a háborus nehézségek ismétlődését látnók, mint az 1920-ban készült üzemtervénél.

Csak közbevetőleg kívánom megjegyezni, hogy e tapasztalatok vezették erdőgazdaságunkat arra, hogy az újabb - így például a most készülő kárászti üzemterveknél -- igen alaposan, az erdészet, fahasználat és erdőművelés kölcsönös bevonásával igyekezzen a kívánásokat megtárgyalni, az üzemtervi erdőgazdálkodást széles alapokra helyezni.

Az új üzemterv lehetővé tette, hogy e területen ismét megkezdődjön az okszerű, céltudatos gazdálkodás. Ennek egy igen kívánatos következménye lett az, hogy az erdészet sikerrel úgy ujitotta fel e területet, azzal nagy lépéssel vitte előre a kívánatos fafajcserét. Ezt összekapcsolta olyan fahasználati munkákkal, amelyek a jövedelmezőség biztosítása mellett országunk faanyaggazdálkodásában elsőrendű célkitűzések voltak, mint például a MTSz-ek ellátása szerfás épületanyaggal.

Az üzemterv érvényességi ideje alatt a következő használatokat gyakorolták:

1956-58	33a	A:100%	2.51 ha	43 éves	308 m3	véghasználat
1958-59	32b	A:100%	1.31 ha	42 éves	348 m3	"
	41a	A:100%	3.56 ha	26 éves	107 m3	véghaszn. szálalás
	b	A:100%	4.54 ha	25 éves	123 m3	" "
1959-60	40a	A:100%	4.40 ha	23 éves	158 m3	előhasználat
	45c	A:100%	2.46 ha	39 éves	189 m3	véghasználat
1960-61	39a	A:100%	2.51 ha	19 éves	370 m3	vég. T-114-1/14/1961.
1961-62	32a	A:100%	2.60 ha	41 éves	339 m3	véghasználat
	41g	A:100%	0.72 ha	21 éves	14 m3	előhasználat

Amint látjuk az említett véghasználatok során kitermelésre kerültek az utolsó azon erdőrészletek is, amelyek még az első erdőtelepítések-ből származtak. A jelenlegi állomány tehát már legalább a második a rendszeres erdőgazdálkodás bevezetése óta. Ez az egyik figyelemreméltó ok, amely hangsúlyozottan érdemessé teszi területünket a vizsgálatra, és abból származó tanulságok kiszűrésére.

Az 1956 év előtt kitermelt erdőrészletek mind akácsarjról uultak fel (annak ellenére, hogy pótlással bizonyos mennyiségű akáccsemetét kiültettek). Az üzemterv érvényességi idején belül letermelt erdőrészletek közül is először (32b és 33a) az akácsarjról való felujítás dominált. Az 1959-60 évi vágástól kezdve az erdészet javaslatomra a letermelésre kerülő erdőrészletekben fafajcserét alkalmazott. Ezt kétféle elgondolás támogatta. Így például a 45c erdőrészlet igen rossz termőhelyén az akác csak tengődött, nem volt oda való. Emlékezzünk a régi üzemterv megjegyzésére: "csak jó termőhelyre való az akác". Itt azután akác helyett erdei-

fenyőt telepítettünk padkás ültetéssel, amelybe 20%-ig ezüsthárs került elegyének. Azóta az 1963-ban végzett ültetés mint befejezett erdősítés átvételre is került.

A gondos erdőművelési munkák lehetőségét különösen elősegítette az új elszámolási rendszer, amely anyagi alapot biztosított továbbá az az erdőszeretet, amellyel Zsidi Lajos területvezető erdész munkatársunk a munkát végezte.

Az előbb ismertetett véghasználatok során a 40 éven felüli állományokban a következő fatermést érték el: 8.88 ha-on 1184 m³-t termeltek, ami 133.3 m³/ha fatömeget jelent. Ugyanakkor a 39a-ban idő előtt kitermelt 2.51 ha területű 19 éves állomány 147.4 m³-t adott hektáronként.

Mint említettem az üzemátvizsgálás során a gazd. osztály termőhelyi osztályait az eddigi Greiner-féle akác fatermési táblák III. th.-vel szemben IV-nek állapította meg az erdőrendező. E szerint a táblázat megfelelő átszámítása után azt látjuk, hogy az eredmény messze elmaradt a tervezett 238 m³-tól, még akkor is ha az ismeretlen előhasználati fatömeget számításba vesszük.

Sokkal jobban használható az átdolgozott Fekete féle akác szálerdő fatermési tábla. Ennek 144 m³-es fatömeget közelíti meg legjobban a kitermelt állomány. Sajnos a Fekete és Greiner fatermési táblák közötti alapvető eltérések az összehasonlítást nem nagyon engedik meg. Egy azonban bizonyos, hogy a tervezett 220 m³/kh fatermést aligha érték volna el. Ebben újabb bizonyítékát látom annak, hogy az akác telepítésénél alaposan meg kell gondolni, mert termőhelyigényessége semmivel sem csekélyebb a többi fafajoknál. Komoly, értékes állományt az akácnál is csak jó termőhelyen várhatunk.

E kis kitérés után visszatérve az erdőművelési munkákra szeretném ismertetni a terveket és eredményeket. Részben a jobb termőhelyek értékesebb tölgyesek részére alkalmasak, részben a rossz termőhelyekre akác helyett más fafajt kerestünk. Így a volt "Disznós" erdőhöz kisebb részben tartozott a ma 32a jelet viselő erdőrészlet. Ez egy 8x8 m-es hálózaton befásított legelő volt, amelyet a földreform során kapcsoltak az erdőtesthez. A részben völgyfenéki, lankás termőhelyet és domboldalt foglaló terület erdősítésre 50% ksT, 40% ktT, 5% Gy és 5% eH tervezetet készítettünk, erőteljes padkák rétegvonalmenti kialakításával. A feltörő akácsarjakat Tormonával irtottuk, míg a napos legelőn számításba kerülő és várható pajorkárosítás ellen a csemetegyökerekhez tett egy-egy kanál HCH-val porroztuk a gödröt.

Külön főhatósági engedély alapján került letermelésre - aránylag igen fiatalon 19 éves korában a 39a erdőrészlet. Oka, hogy a TSz-ek szerfás épületeihez szükséges faigényt kielégítsük. E terület valóban jó termőhelyen fekszik, s a rajta lévő akác is megfelelő hossz és fatömeggyarapodást mutatott. A kitermelt fatömeg alapján az átdolgozott Fekete-féle II. th. -osztálynak felelt meg akác szálerdőben. Letermelése után 70% ksT, 20% ktT és 10% hJ csemetével ujitottuk fel, részben pászta, részben padkás ültetéssel.

Amint a sikeresen befejezett és átvett erdősitések mutatják, a fafajcserétől - kellő megalapozott vélemény mellett - nem kell félni. Elsősorban fontos a kellő talajelőkészítés, aminek egyik legkedvezőbb módja a padkás ültetés. Ma már számos kitűnően felujult terület bizonyítja ezt az erdőgazdaságnál.

Az előkészítést jelentette a terület gondos bejáratása, és elsősorban a helyi viszonyokkal a hosszú szolgálati ideje alatt megismerkedett területvezető erdősszel, Zsidi Lajossal a fafajok és a kivitelezés részletes megbeszélése. A következő lépés volt a munkák tervezése, kivitelezéskor gondos írásbeli rögzítése, tervezése és kivitelezéskor stúru ellenőrzése.

A több mint 60 év előtti földkopár, a fentiekben említett munkák elvégzése után olyan előnyös változásokat mutat, hogy ma már az, aki a régi kezelők feljegyzéseit, s ezen keresztül gondjait nem ismerte meg, nem is hiszi, hogy e területek egy emberöltővel ezelőtt a pusztulás útjára jutottak.

Éppen ezért nyomatékosan szeretném felhívni a figyelmet azokra a veszélyekre, amelyekkel az erdőpusztítás, a korlátlan legeltetés jár. Pár évi legeltetés a termőtalajban olyan, alig felbecsülhető értékű kárt okoz, hogy emberöltő kell helyrehozásához.